

ADABIYOT DARSLARINI TASHKIL ETISHDA PISA XALQARO BAHOLASH DASTURINING AHAMIYATI

Abdulxayeva Xurshida Xamzabek qizi

Namangan davlat pedagogika institute 1-kurs magistranti

abdulxayevaxurshida0319@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada xalqaro baholash dasturlari, PIRLS, TIMSS, TALIS, PISA, EGRA, EGMA dasturlari, pisa xalqaro baholash dasturida adabiyot faniga qo'yilgan talablar, PISA xalqaro baholash dasturi o'quvchilar egallagan bilim va ko'nikmalarini real muammolarni hal qila olishlarini baholashga qaratilganligi, bilim va ko'nikmalarni maktabda, uyda va jamoatchilik orasida qo'llay olish darajalariga alohida e'tibor qaratilishi, o'quvchilarning badiiy matnlarni tahlil qilish, sharhlash va ularga tanqidiy munosabatda bo'lish qobiliyatini baholashga qaratilganligi, har tomonlama baholashga yordam berishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro baholash dasturlari, adabiyot, qiyosiy tahlil, standartlashtirish, talab, xalqaro tadqiqot, ta'lim, innovatsiya, texnologiya, dastur, savodxonlik, yonashuv.

Hozirgi globallashtirish davrida ta'lim-tarbiyaga katta e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim jarayonlarini samarali tashkil etish maqsadida yangi, jahon talablariga javob beruvchi darsliklar ishlab chiqilmoqda. Ushbu darsliklarda asosan xalqaro baholash talablariga mos keluvchi andoza, yondashuvlardan foydalanilmoqda. 6-7-10-sinf darsliklari ham aynan PISA xalqaro baholash dasturlariga mos tariqa tuzilganligi ham fikrimiz tasdig'i hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish choratadbirlari to'g'risida" 2018-yil 8dekabrdagi 997-sonli qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar

Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi tashkil etildi. Shu bilan birga, ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish vazifalari belgilandi:

PIRLS – boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash; TIMSS – 4- va 8-sinf o'quvchilarining tabiiy-ilmiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonligini baholash;

TALIS – rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'qitish va ta'lim olish muhitini hamda o'qituvchilarning ish sharoitlarini o'rganish;

PISA – 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash.

EGRA va EGMA esa boshlang'ich sinflarda o'qish hamda matematika bo'yicha ko'nikmalariga baho beradi. Baholash natijalariga ko'ra yangi o'quv dasturlari, o'qitish uslubi va yondashuvlar O'zbekiston yoshlarining yaxshi natija ko'rsatishi uchun moslashtiriladi.

PISA xalqaro baholash dasturi o'quvchilar egallagan bilim va ko'nikmalarini real muammolarni hal qila olishlarini baholashga qaratiladi. PISA bilim va ko'nikmalarni maktabda, uyda va jamoatchilik orasida qo'llay olish darajalariga alohida e'tibor qaratadi. Shuning uchun bu dastur boshqa xalqaro baholash dasturlaridan farq qiladi. Shuningdek, adabiyot faniga qo'yiladigan talablar o'quvchilarning badiiy matnlarni tahlil qilish, sharhlash va ularga tanqidiy munosabatda bo'lish qobiliyatini baholashga qaratilgan bo'lib, har tomonlama baholashga yordam beradi.

PISA xalqaro baholash dasturi milliy ta'lim tizimidagi innovatsiya, texnologiya, dastur, tamoyil yoki ularning elementlari milliy ta'lim tizimi xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tatbiq etish uchun ko'plab tahliliy hamda qiyosiy ma'lumotlar taqdim etadi. Jumladan, o'quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini rivojlantirish uchun topshiriqlar ishlab chiqish borasida ham yangicha yondashuvlar, metodikalar bo'yicha xalqaro tajribani o'rganish imkoniyatini beradi. O'quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini

rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlarni shakllantirishni ilmiy tadqiq etish xalqaro baholash dasturida muvaffaqiyatli ishtirok etishni ta'minlaydi. Ma'lumki, PISA xalqaro baholash dasturida topshiriqlar markaziy o'rinni egallaydi. Shu topshiriqlarga o'xshash topshiriqlarni ishlab chiqish, ulardan keng foydalanish o'quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini egallashini intensivlashtiradi, ta'lim mazmuni sifatini yuksalishiga turtki beradi.

Dasturning muqaddimasida ta'limni baholash maqsadida o'quvchilarning adabiyotni bilish darajasini o'lchash muhimligi ta'kidlangan. PISA xalqaro baholash dasturi o'quvchilarning turli sohalar, jumladan, adabiyotshunoslik bo'yicha bilim va ko'nikmalarini baholaydi. PISA xalqaro baholash dasturi adabiyot faniga qo'yiladigan talablar zarurligini ta'kidlab, uning butun dunyo bo'ylab o'quvchilarni o'qitishdagi roliga e'tibor qaratadi. Adabiyot fani PISA baholashning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning o'qishni tushunish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari haqida tushuncha beradi.

PISA kontekstida adabiyot fanini tushunish global miqyosda o'quvchilar faoliyati va ta'lim standartlarini har tomonlama baholash imkonini beradi. PISA xalqaro baholash dasturi o'quvchilarning ko'nikmalarini har tomonlama ko'rib chiqish uchun adabiyot fanini baholashning bir qismi bo'lishi zarurligini ta'kidlaydi. O'quvchilarning matnlarni tahlil qilish va sharhlash, tanqidiy fikrlash va muloqot ko'nikmalarini oshirish qobiliyatini hamda tinglab tushunish kompetensiyasini o'stirish, baholash uchun adabiyot fanini kiritish juda muhimdir. Baholashda adabiyot fanini qo'shish orqali u o'quvchilarda turli adabiy janrlar va madaniy savodxonlikning bugungi global jamiyatdagi ahamiyati haqida har tomonlama tushuncha hosil qilishini ta'minlaydi.

PISA xalqaro baholash dasturida o'quvchilarning adabiyot fanini tushunishini baholash uchun aniq ko'rsatmalar zarur. O'quvchilarni aniqlash baholashda izchillik va aniqlikni ta'minlashga yordam beradi. PISA xalqaro dasturida asosiy yo'nalishlar sifatida quyidagilar aytiladi: O'qish savodxonligi: Insonning matn shaklida berilgan ma'lumotlarni tushina olish va ularga reaksiya bera olish ko'nikmasi, jamiyat hayotida faol qatnashish

jarayonida o‘qigan ma‘lumotlaridan o‘z maqsadlari yo‘lida foydalana olish, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati. Bu yerda, o‘qish savodxonligi tushunchasi keng ma‘no kasb etadi. Bu yo‘nalish maqsadi o‘quvchining berilgan badiiy asardan parcha, biografiya, xat, hujjat, gazeta va jurnallardan olingan maqolalar, turli qo‘llanmalar, geografik kartalar kabi rangba-rang tematikadagi, tarkibida matnni ochib berishga mo‘ljallangan diagrammalar, rasmlar, kartalar, grafik va jadvallar berilgan matnni tushinishi, mazmuni haqida fikr yurita olish, matn mazmuniga baho berish va o‘qiganlari haqida o‘z fikrini bera olishi kabi kompetensiyalarini aniqlash hisoblanadi. Adabiyot fani uchun keng qamrovli talablarni belgilash orqali PISA o‘quvchilarning qobiliyatlarini samarali o‘lchash va adabiy tushunchalar va tahlillarni tushunishlari bo‘yicha qimmatli tushunchalarni taqdim etishni maqsad qilgan.

To‘rtinchi bosqich PISAda adabiyot fanidan kutilayotgan natijalarni aniq belgilashni o‘z ichiga oladi. Bu o‘quvchilar baholashda ko‘rsatishi kerak bo‘lgan asosiy ko‘nikmalar va bilimlarni aniqlashni o‘z ichiga oladi. PISA xalqaro baholash dasturi adabiyotshunoslik mahoratini jahon miqyosida baholash uchun talablarni belgilaydi. Ushbu asosda o‘quvchilarning badiiy matnlarni tahlil qilish, mavzu va xabarlarni sharhlash qobiliyatini baholash mezonlari ko‘rsatilgan. U o‘quvchilarning savodxonlik darajasini o‘lchash va butun dunyo bo‘ylab adabiyot ta‘limi samaradorligi haqida tushuncha berishni maqsad qilgan. Qiyosiy tahlil o‘tkazish orqali tadqiqotchilar takomillashtirish yo‘nalishlarini aniqlab olishlari va jahon miqyosida adabiyot ta‘limini yaxshilash strategiyalarini ishlab chiqishlari mumkin. Bu adabiyotshunoslik fanidan umidlar va malakalar darajasidagi tendensiyalar va nomutanosibliklarni aniqlash imkonini beradi.

PISA xalqaro baholash dasturi qiyosiy tahlilni osonlashtirib, turli mamlakatlarning adabiyotshunoslik talablarini o‘rganadi. PISA xalqaro baholash dasturida adabiyot faniga qo‘yiladigan talablar o‘quvchilarning o‘qishni tushunish, tanqidiy fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini baholashni o‘z ichiga oladi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun PISA adabiyotning murakkabligini to‘g‘ri aks ettiruvchi baholashlarni ishlab chiqishi kerak, shu bilan birga madaniyatlararo taqqoslash imkonini beradi. PISAda adabiyot fanini

baholashdagi qiyinchiliklar o'quvchilarning adabiy baholash va talqin qilish ko'nikmalarini to'g'ri va ishonchli o'lchashni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Adabiyot fanini baholashni yaxshilash uchun haqiqiy va xilma-xil matnlardan foydalanish, raqamli savodxonlik ko'nikmalarini o'z ichiga olish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish kabi strategiyalar juda muhimdir. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning tushunishini va faolligini oshiradi.

PISA xalqaro baholash dasturi adabiyot fanini baholash uchun aniq ko'rsatmalarni talab qiladi. U turli mamlakatlarda standartlashtirish va izchillik zarurligini ta'kidlaydi. Adabiyot fani PISA xalqaro baholash dasturida uni barcha sohalar bo'yicha integratsiyalashgan holda hal qiluvchi rol o'ynaydi va uning har tomonlama barkamol o'quvchilarni yetishtirishdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Baholash dasturiga adabiyot fanini kiritish orqali o'quvchilar tanqidiy fikrlash va tahliliy qobiliyatlarini kuchaytiradigan turli xil o'qish materiallari bilan tanishadilar. Adabiyot fanini PISA domenlari bo'ylab integratsiyalash o'quvchilarni savodxonlik va tushunish muhim bo'lgan globallashtirish dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur vositalar bilan jihozlanishini ta'minlaydi.

Adabiyot fanini baholashda adolat va tenglikni ta'minlash PISA xalqaro baholash dasturining ishonchliligi uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu talablar barcha o'quvchilarni, ularning kelib chiqishi yoki sharoitlaridan qat'i nazar, teng sharoitlarda baholanishini kafolatlaydi. Adabiyot fanini baholash uchun aniq talablarni belgilab, PISA o'quvchilar faoliyatini baholashda izchillik va aniqlikni ta'minlaydi. PISA baholash dasturi o'quvchilarning o'qish ko'nikmalari va tushunishlarini baholash uchun adabiyotshunoslikni o'z ichiga oladi. Ushbu talablarni tushunish ta'lim siyosatining muvaffaqiyati uchun juda muhimdir.

PISAda adabiyot fanini baholash savodxonlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda ta'lim siyosatining samaradorligi haqida qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. Ushbu baholashni o'z ichiga olish axborotga asoslangan siyosat qarorlariga olib kelishi mumkin.

PISAda adabiyotshunoslik fanini baholash natijalari savodxonlik bo'yicha o'qitish sifatini oshirish va rivojlantirish yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish orqali butun dunyo bo'ylab ta'lim tizimini yaxshilashga yordam beradi.

PISA xalqaro baholash dasturi adabiyotshunoslikka oid talablarni belgilash va aniq baholash uchun standartlashtirish zarurligiga urg'u beradi.

Adabiyot fanini baholash bo'yicha 12-Xalqaro istiqbollari orqali turli mamlakatlardan kelgan ekspertlar ilg'or tajribalarni muhokama qilish va tushunchalarni almashish uchun birlashadilar.

PISA dasturi turli nuqtai nazarlar va metodologiyalarni o'z ichiga olgan holda, o'quvchilarning adabiyot fanlari bo'yicha malakasini har tomonlama va chuqur baholashni maqsad qilgan.

PISA xalqaro baholash dasturida adabiyot faniga qo'yiladigan talablar o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini baholashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Adabiyot faniga qo'yiladigan talablarni o'z ichiga olgan PISA o'quvchilarning ilmiy qobiliyatlarini har tomonlama baholashga hissa qo'shib, ularning tanqidiy fikrlash va talqin qilish ko'nikmalarini baholashga qaratilgan.

PISAda adabiyot fanini baholash o'quvchilarning matnlarni tahlil qilish va izohlash, adabiy asboblarni tushunish va adabiy asarlarga tanqidiy munosabatda bo'lish qobiliyatini tekshirishni o'z ichiga oladi. Baholashlar o'quvchilarning ushbu sohadagi malakasi haqida tushuncha berishga qaratilgan.

PISAgA adabiyotshunoslik fanini baholash talablarini kiritish orqali o'qituvchilar va siyosatchilar joriy o'quv dasturlari va o'qitish usullarining samaradorligi haqida qimmatli ma'lumotlarga ega bo'lishlari va natijada umumiy ta'lim natijalarini yaxshilashlari mumkin. Baholashning qat'iy usullarini o'z ichiga olgan PISA o'quvchilarning adabiyot fanidan ko'rsatkichlari ularning malaka darajasini to'g'ri aks ettirishini ta'minlaydi. Adabiyot fanini baholashning ilg'or tajribalari o'quvchilarning o'qishni tushunish ko'nikmalarini o'lchash uchun turli xil matnlardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

PISAda adabiyot fanining kelajakdagi yoʻnalishlari qatoriga koʻproq turli adabiy matnlarni kiritish va raqamli texnologiyalarning oʻqish malakasiga taʼsirini oʻrganish kiradi.

PISA xalqaro baholash dasturi adolatli va toʻgʻri natijalarni taʼminlash uchun adabiyot fanini baholashda madaniyatlararo asoslilikning muhimligini taʼkidlaydi. Adabiyot fanini baholashga madaniyatlararo elementlarni kiritish orqali PISA turli madaniy kelib chiqishi boʻyicha talabalarning qobiliyatlari toʻgʻrisida keng qamrovli tushuncha berishni maqsad qilgan. Adabiyot fanini baholashda madaniyatlararo asoslilikni oshirish yanada inklyuziv baholash jarayonini yaratish uchun turli madaniy istiqbollar va tajribalarni koʻrib chiqishni oʻz ichiga oladi.

PISAda adabiyot faniga qoʻyiladigan talablar xalqaro mezonlarga moslashish, turli istiqbollarni ifodalashni taʼminlash va tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirishni oʻz ichiga oladi.

PISA xalqaro baholash dasturi adabiyot fanlari standartlarini belgilashda hamkorlik muhim hisoblanadi. PISA xalqaro baholash dasturi adabiyotshunoslik koʻnikmalarini baholashning yangi standartlarini belgilaydi. Uning 19-nashrida asosiy eʼtibor malakani oʻlchashning innovatsion usullariga qaratiladi.

Oʻquvchilar murakkab matnlarni tahlil qilish, turli adabiy janrlarni tushunish va adabiy asarlarni tanqidiy baholash qobiliyatini oʻz ichiga oladi. Oʻquvchilar adabiyotlarni sharhlash va sintez qilish boʻyicha ilgʻor koʻnikmalarni namoyish etishlari kutilmoqda.

Baholashdagi innovatsiyalar oʻquvchilarning adabiyot faniga oid kompetensiyalari haqida toʻliqroq maʼlumot berishga qaratilgan. Baholash jarayonida ham anʼanaviy bilimlarga, ham zamonaviy savodxonlik koʻnikmalariga eʼtibor qaratiladi.

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, PISA baholash dasturiga adabiyot fanini kiritish oʻquvchilarning koʻnikma va bilimlarini har tomonlama baholash uchun juda muhimdir. PISA dasturiga adabiyot fanining kiritilishini taʼminlash orqali oʻquvchilarning til bilishi, tanqidiy fikrlashi va madaniy xabardorligi haqida qimmatli maʼlumotlarga ega boʻlishi mumkin. PISAda adabiyotshunoslik boʻyicha tavsiyalar turli oʻqish materiallarini ishlab

chiqish, standartlashtirilgan baholash mezonlarini joriy etish va o'qituvchilar uchun treninglar o'tkazishni o'z ichiga oladi.

Xalqaro baholash dasturlari PIRLS, TIMSS va PISA talablari asosida o'qish, o'zbek tili va adabiyoti, matematika va tabiiy o'quv fanlari bo'yicha o'quv va nostandart adaptiv topshiriqlarini shakllantirish, o'quvchilarning mustaqil ish daftarlarini bosma shaklda va modulli o'qitish tizimiga asoslangan elektron variantini tayyorlash axborot texnologiyalari vositasida baholash mexanizmini ishlab chiqish kabi imkoniyatlarni oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi. O'quvchilarning savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturi haqida qo'llanma.-T.:2019.-6-bet
2. Meliko'ziyev D. PISA xalqaro baholash dasturini milliy ta'lim tizimiga tatbiq etishning nazariy jihatlar. Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations Special Issue – 06 (2023) / ISSN 2181-1415, 444-b.
3. Xolibekova B. PISA baholash dasturining an'anaviy baholash usullaridan ustunliklari. Ustozlar uchun, 43-son 3-to'plam aprel 2023, 86-b.
4. Ш. Кулиева, О. Узоков, К. Холматова Талабаларнинг креатив қобилятларини шакллантиришда технологик таълимнинг узвийлигини таъминлаш-педагогик муаммо сифатида Общество и инновации 2 (6), 222-229.
5. Qurbanova L. PISA xalqaro baholash dasturining amaliy ahamiyati. Pedagogik ta'lim klasteri: muammo va yechimlar. International Conference.